

BERTRA- MI PRESBYTERI DE

CORPORE ET SANGVINE

Domini Liber ad Carolum ma-
gnum Imperatorem
incipit.



Vod in ecclesia ore fidelium
sumitur corpus & sanguis
Christi, quærit vestræ ma-
gnitudinis excellentia, in my-
sterio fiat an in veritate? id
est, ytrum aliquid secreti cõ-
tineat quod oculis fidei so-
lummodo pateat, an sine cu-
iuscunq; velatione mysterij

hoc aspectus intueatur corporis exterius, quod men-
tis visus inspiciat interius, vt totum quod agitur, in
manifestatiõis luce clarescat? & ytrũ ipsum corp^o sit
quod de Maria natũ est & passum, mortuũ & sepultũ,
quodq; resurgens & cælos ascendens, ad dexterã pa-
tris cõsedeat? Harum duarum quæstionum primam
inspiciamus: & ne dubietatis åbage detineamur, de-
finiamus quid sit figura, quid veritas, vt certum ali-
quid contuentes nouerimus quod rationis iter contẽ-
dere debeamus. Figura est obumbratio quædam, q-
busdam velaminibus quod intendit ostendens, ver-

BERTRAM. DE CORP. ET

bi gratia, verbum volentes dicere, panem nuncupa-
 mus. Sicut in oratione dominica, panem quotidianum da-
 ri nobis exposcimus: vel cum Christus in euangelio loquitur
 Mat. 6. dicens: Ego sum panis viuus qui de celo descendi. Vel
 Ioh. 6. cum se ipsum vitem, discipulos autem palmites appellat:
 Ioh. 15. Ego sum (dicens) vitis vera, vos autem palmites. Hæc enim
 omnia aliud dicunt, & aliud innunt. Veritas vero, est
 rei manifestæ demonstratio, nullis umbrarum imaginibus
 obuelata, sed puris & apertis (utque planius eloqua-
 mur) naturalibus significationibus insinuatæ, ut pote
 cum dicitur Christus natus de virgine, passus, crucifixus,
 mortuus, & sepultus. Nihil enim hic figuris obuelanti-
 bus adumbratur, veræ rei veritas naturalium significati-
 onibus verborum ostenditur: neque aliud hic licet intelligi
 quam dicitur. At in superioribus non ita. Nam substantia-
 rialiter nec panis Christus, nec vitis Christus, nec palmi-
 tes apostoli. Quapropter hic figura, superius vero veritas
 in narratione monstratur. id est nuda & apta significatio.
 Nunc redeamus ad illam quæ causa dicta sunt ista, videlicet
 corpus & sanguinem Christi. Si enim nulla sub figura my-
 sterium illud peragitur iam mysterium non rite vocatur,
 quoniam mysterium dici non potest, in quo nihil est abditum,
 nihil à corporalibus sensibus remotum, nihil aliquo
 velamine contextum. At ille panis qui per sacerdotis
 ministerium Christi corpus efficitur, aliud exterius
 humanis sensibus ostendit, & aliud interius fidelium
 mentibus clamat. Exterius quidem panis, quod ante
 fuerat, forma prætenditur, color ostenditur, sapor ac-
 cipitur: At interius longe aliud, multoque pretiosius,
 multoque excellentius intimatur, quia cælestis, quia

SANGVINE DOMINI.

uinum, id est, Christi corpus ostenditur, quod non sen-
 sibus carnis sed animi fidelis contuitu vel aspicitur,
 vel accipitur, vel comeditur. Vinum quoque quod sacer-
 dotali consecratione Christi sanguinis efficitur sacra-
 mentum, aliud superficie tenus ostendit, aliud interius
 continet. Quid enim aliud in superficie, quam substantia
 vini conspicitur? Gusta, vinum sapit: Odera, vinum redolet
 Inspice, vini color intuet. At interius si consideres, iam
 non liquor vini, sed liquor sanguinis Christi credentium
 mentibus & sapit dum gustatur, & agnoscitur dum conspi-
 citur, & probatur dum odoratur. Hæc ita esse dum nemo
 potest abnegare claret: quia panis ille vinumque, figura-
 te Christi corpus & sanguis existit. Non enim secundum
 quod videtur, vel carnis species nullo pane cognoscitur, vel
 in illo vino cruoris vnda monstratur cum tamen post mysti-
 cam consecrationem nec panis iam dicitur nec vinum, sed
 Christi corpus & sanguis. Nam si secundum quosdam figura-
 te nihil hic accipiat, sed totum in veritate conspiciat nihil
 hic fides operatur: quoniam nihil spirituale geritur, sed quicquid
 illud est, totum secundum corpus accipit. Et cum fides se-
 cundum Apostolum sit res argumentum non apparentium,
 id est, non earum quæ videntur, sed quæ non videntur sub-
 stantiarum, nihil hic secundum fidem accipiemus: quoniam quicquid exi-
 stit secundum corporis sensus diiudicamus. Et nihil absurdi-
 us, quam panem carnem accipere, & vinum sanguinem dicere.
 Nec iam mysterium erit, in quo nihil secreti, nihil abditum
 continebitur: & quomodo iam corpus Christi & san-
 guis dicitur, in quo nulla permutatio facta esse cognoscitur?
 Omnis enim permutatio, aut ex eo quod non est, in id
 quod est efficitur, aut ex eo quod est in id quod non est,

Heb. 11

BERTRAM. DE CORP. ET

aut ex eo quod est in id quod est. In isto aut sacramento si tantum veritatis in simplicitate consideretur, & non aliud credatur, quam quod aspicitur, nulla permutatio facta cognoscitur. Nam nec ex eo quod non erat transit in aliquid quod fit, quomodo fit transitus in rebus nascentibus. Siquidem non erant prius, sed ut sint, ex non esse ad id quod est esse transitum fecerunt. Hic vero panis & vinum prius fuere quam transitu in sacramentum corporis & sanguinis Christi fecerunt. Sed nec ille transitus qui fit ex eo quod est esse ad id quod est non esse, qui transitus in rebus per defectum occasum patientibus existit. Quicquid enim interit prius subsistendo fuit, nec interitum pati potest, quod nunquam fuit. Hic quoque non iste transitus factus esse cognoscitur: quoniam secundum veritatem species creaturae quae fuerat antea permanens cognoscitur. Item illa permutatio quae fit ex eo quod est, in eo quod est, quae perspicitur in rebus qualitatis varietatem patientibus: verbi gratia, quando quod nigrum fuerat in album demutatur, nec hic facta esse cognoscitur. Nihil enim hic vel tactu, vel colore, vel sapore permutatum esse deprehenditur. Si ergo nihil hic est permutatum, non est aliud quam ante fuit. Est autem aliud, quam panis corpus, & vinum sanguis Christi facta sunt. Sic enim ipse

Matt. 26. dicit: Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Similiter & de calice loquens, dicit: Accipite & bibite, hic est sanguis novi testamenti, qui pro vobis fundetur. Quarendum ergo est ab eis, qui nihil hic figurate volunt accipere, sed totum in veritatis simplicitate consistere, secundum quod demutatio facta fit, ut iam

Matt. 26.

Ibidem.

T SANGVINE DOMINI.

non sint quod ante fuerūt, videlicet panis atq; vinū,
 sed sint corpus atque sanguis Christi: Secundum spe-
 ciem nanq; creature, formamq; rerū visibilibus, vtrun-
 que hoc, id est, panis & vinum, nihil habent in se per-
 mutatum. Et si nihil permutationis pertulerunt, ni-
 hil aliud existunt quā quod prius fuere. Cernit sub-
 limitas vestra princeps gloriose quo aliter sententiū
 intellectus euadat: negant quod affirmare credūtur,
 & quod credunt destruere comprobantur. Corpus
 etenim sanguinemq; Christi fideliter consistuntur, &
 cum hoc faciunt, non hoc iam esse quod prius fuere
 proculdubio protestantur: & si aliud sunt quā fue-
 re mutationem acceperere. Cum hoc negari nō possit,
 dicant secundum quid permutata sunt. Corporali-
 ter nanq; nihil in eis cernitur esse permutatum. Fate-
 buntur igitur necesse est aut mutata esse secundum a-
 liud quā secundum corpus, ac per hoc non hoc esse
 quod in veritate videntur, sed aliud quod non esse se-
 cundum existentiam propriā cernuntur. Aut si hoc
 profiteri noluerint, cōpellenr negare corpus esse san-
 guinemq; Christi, quod nefas est non solū dicere, ve-
 rum etiam cogitare. At quia confitētur & corpus &
 sanguinem Christi esse, nec hoc esse potuisse nisi facta
 in melius cōmutatione: neq; ista cōmutatio corpora-
 liter, sed spūaliter facta sit necesse est, vt iam figurate
 facta esse dicatur, qm̄ sub velamento corporei panis
 corporeiq; vini spirituale corpus Christi spiritualisq;
 sanguis existit, non q̄ duarum sint existentie rerum
 inter se diuersarum corporis videlicet & spiritus, verū
 vna eademq; res secundum aliud species panis & vini

BERTRAM DE CORP. ET

consistit, secundū aliud autē corpus & sanguis Christi. Secundū namq; qd vtrunq; corporalitē cōtingit, species sunt creature corporee, fm potentiā vero qd spūaliter factae sunt mysteria sunt corporis & sanguinis Christi. Cōsideremus fontē sacri baptismatis, q; fons vitę non immerito nuncupat: quia descendētes in se melioris vitę nouitate reformat, & de pctō mortuis viuētes iustitię donat. Num fm q; aquę cōspicitur eē elementū istā potentiā obtinet: atq; nisi sanctificationis virtutē obtineret labem vitiorū nequaq; diluere posset, & nisi vigore vitę cōtineret, nullomō mortuis p̄stare vitā valeret: mortuis autē nō carne sed anima. In eo tñ fonte si consideretur solummodo quod corporeus aspicit sensus elementū fluidum cōspicit corruptioni subiectum, nec nisi corpora lauandi potentiā obtinere. Sed accessit sancti spūs per sacerdotis cōsecrationē virtus, & efficax facta est non solū corpora, verū etiam animas diluere, & spirituales sordes spiritali potentia dimouere. Ecce in vno eodemq; elemento duo videmus inesse sibi resistentia. i. corruptioni subiacens incorruptionem p̄stare, & vitā non habens vitam contribuere. Cognoscitur ergo in isto fonte & inesse quod corporis sensus attingat, & idcirco mutabile atq; corruptibile: & rursus inesse quod fides sola cōspiciat, & ideo nec corrumpi posse, nec vitę discrimen accipere. Si requiras quod superficie tenus lauat, elementum est, si vero perpendas quod interiorius purgat, virtus vitalis est, virtus sanctificationis, virtus immortalitatis. Igitur in proprietate humor corruptibilis, in mysterio vero virtus sanabilis. Sic itaq;

SANGVINE DOMINI.

Christi corpus & sanguis superficie tenus cōsiderata creatura est mutabilitati corruptelęq; subiecta. Si mysterij vero ppendis virtutē, vita est participantibus se tribuens immortalitatē. Non ergo sunt idē qd cernūtur, & quod creduntur. Secundū em̄ quod cernuntur corpus pascunt corruptibile, ipsa corruptibilia. Secundū vero quod credūtur, animas pascunt in æternū victuras, ipsa immortalia. Apostolus q̄q; scribens *1. Cor. 10.* Corinthijs, ait: Nescitis qm̄ patres nostri om̄es sub nube fuerunt, & om̄es mare transferunt, & om̄es in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & oēs eandē escam spirituale manducauerunt, & om̄es eundē potum spiritualem biberunt? bibebant aut̄ de spirituali conseq̄enti eos petra. Petra autem erat Christus. Animaduertimus & mare baptismi speciem prætulisse & nubem. Patresq; prioris testamenti in eis, id est, in nube, siue mari baptizatos esse. Num vel mare secundum quod elementum videbatur baptismi potuit habere virtutem? vel nubes iuxta quod densioris crassitudinem aëris ostendebat, populum sanctificare quieuerit? Neē tamen Apostolum in Christo locutum audemus dicere quod non vere dixerit, patres nostros in nube & in mari esse baptizatos. Et quamuis baptismus ille formam baptismatis CHRISTI, quod hodie geritur in ecclesia prætulerit, baptismum tamen extitisse, & in eo patres nostros baptizatos fuisse, nullus negare sanus audebit, nisi verbis Apostoli contradicere vesanus præsumperit. Igitur & mare & nubes, non secundum hoc quod corpus extiterant sanctificationis munditiam præbuere,

BERTRAM. DE CORP. ET

verum secundū quod inuisibiliter sancti spiritus sanctificationem continebant. Erat namq; in eis & inuisibilis forma quę corporeis sensibus appareret, non in imagine, sed in veritate: & interius spiritualis potentia refulgebat, quę non carnis oculis, sed mentis luminibus appareret. Similiter manna populo de celo datum & aqua profluens de petra corpora es extiterant, & corporaliter populum vel pascebant vel potabant, attamen Apostolus vel illud māna vel illam aquam, spiritualement escam & spiritualement potum appellat. Cur hoc? quoniam inerat corporeis illis substantiis spiritualis verbi potestas, quę mentes potius quā corpora credentium pasceret atq; potaret. Et cum cibus vel potus ille futuri corporis Christi sanguinisq; mysterium quod celebrat ecclesia pręmōstraret, eandem tamen escam spiritualement manducasse, & eundē potū spiritualement bibisse patres nostros sanctus Paulus asseuerat. Quæris fortasse quam eandem? nimirū ipsam quam hodie populus credentiū in ecclesia māducat & bibit. Non enim licet diuersa intelligi: quoniam vnus idemq; Christus est qui & populum in deserto, in nube, & in mari baptizatum sua carne paut, suo sanguine tunc potauit, & in ecclesia nunc credentium populum sui corporis pane, sui sanguinis vnda pascit ac potat. Quod volens Apostolus intimare cū dixisset, patres nostros eandem escam spiritualement manducasse, eundemq; potum spiritualement bibisse, consequenter adiecit. Bibebant autem de spirituali conseqenti eos petra. Petra autem erat Christus. Vt intelligeremus in deserto Chrm in spirituali petra consti-

SANGVINE DOMINI.

risse, & sui sanguinis vndam populo præbuisse, qui
 postea corpus de virgine sumptum, & pro salute cre-
 dentium in cruce suspensum nostris seculis exhibuit,
 & ex eo sanguinis vndā effudit, quo non solum redi-
 meremur, verū etiam potaremur. Miræ certe, quā in-
 cōprehensibile & inestimabile nondū hominē assum-
 pserat, nondū pro salute mūdi mortē degustauerat,
 nondum sanguine suo nos redemerat, & iam nri pa-
 tres in deserto per escām spirituale potumq; inuisibi-
 lem eius corpus māducabant & eius sanguinē bibe-
 bāt, velut testis existat Apostolus clamās: Eandē es-
 cam spirituale māducasse, eundem potū spiritualem
 bibisse patres nostros. Non istic ratio qua fieri potue-
 rit disquirenda, sed fides quid factum sit adhibenda.
 Ipse nanq; qui nunc in ecclesia omnipotenti virtute
 panem & vinum in sui corporis carnē, & proprii cru-
 oris vndam spiritualiter conuertit, ipse tunc quoque
 manna de cælo datum corpus suum, & aquā de petra
 profusam proprium sanguinem inuisibiliter opera-
 tus est. Quod intelligens David in spiritu sancto pro-
 restatus est. Panem inquit angelorū māducauit ho- Psal. 77.
 mo. Ridiculum nanq; est opinari q; manna corpore-
 um patribus datum caelestem pascat exercitum, aut
 tali vescantur edulio qui diuini verbi saginantur epu-
 lis. Ostendit certe Psalmista, vel magis spiritus sanctus
 loquēs in psalmista, vel quid patres nostri in illo mā-
 na caelesti perceperunt, vel quid fideles in mysterio
 corporis Christi credere debeant. In vtroq; Christus
 certe innuitur, qui & credentium animas pascit, & an-
 gelorum cibus existit. Vtrūq; hoc incorporeo gustu

BERTRAM. DE CORP. ET

nec corporali sagina, sed spiritualis verbi virtute. Et
 euāgelista narrāte cognouimus quod dñs Iesus Chri-
 stus priusq̄ pateretur, accepto pane gratias egit, & de-
 dit discipulis suis dicēs: Hoc est corpus meū qđ, p vo-
 bis datur, hoc facite in meā commemorationē. Simili-
 ter & calicē, post qđ cœnauit dicens: Hic est calix nouū
 testamētū in sanguine meo, qui, p vobis fundetur.
 Videmus nondū passum esse Christū etiam tñ sui cor-
 poris & sanguinis mysteriū operatū fuisse. Non em̄
 putamus vllum fidelīū dubitare panē illū fuisse Chri-
 sti corpus effectū quod discipulis donans dicit: Hoc
 est corpus meū, qđ pro vobis datur. Sed neq; calicem
 dubitare sanguinē Christi cōrinere, de qđ idem ait: Hic
 est calix nouū testamētū in sanguine meo, qui, p vo-
 bis fundetur. Sicut ergo paulo anteqđ pateretur panis
 substantiam & vini creaturam conuerrere potuit in
 proprium corpus quod passurū erat: & in suum san-
 guinem qui post fundendus exibat, sic etiam in de-
 serto manna & aquam de petra in suam carnē & san-
 guinem conuerrere præualuit, quamuis longe post
 & caro illius in cruce pro nobis pendenda, & sanguis
 eius in ablutionem nostrā fundendus superabat. Hic
 etiā considerare debemus, quemadmodū sit accipien-
 dum quod ipse dicit: Nisi māducaueritis carnem filij
 hominis & sanguinē eius biberitis non habebitis vitā
 in vobis. Non enim dicit qđ caro ipsius quæ pendit in
 cruce particulatim concidēda foret & à discipulis mā-
 ducanda: vel sanguis ipsius quem fufurus erat pro
 mundi redemptione, discipulis dandus esset in po-
 tum. Hoc enim scelus esset si secundū quod infideles

Matt. 26.

Jo. 6.

T. SANGVINE DOMINI.

tunc acceperūt à discipulis vel sanguis eius biberetur
 vel caro comederetur. Propter quod in consequenti-
 bus ait discipulis, nō infideliter, sed fidelit̄ verba Chri-
 sti suscipientibus: nec tamen adhuc quō illa verba fo-
 rent intelligenda penetrantibus: Hoc vos scandali-
 zat (inquiens). Si ergo videritis filiū hominis ascen-
 dentem vbi erat prius: tanq̄ diceret. Non ergo carnē
 meam vel sanguinem meum vobis corporaliter co-
 medendam, vel bibendum per partes distributum dis-
 tribuendum putetis, cum post resurrectionem visuri
 sitis me cælos ascensurum cum integri coporis siue
 sanguinis mei plenitudine. Tunc intelligetis quod
 non sicut infideles arbitrantur, carnem meam à cre-
 dentibus comedendam, sed vere per mysterium, pan-
 nem & vinum in corporis & sanguinis mei conuer-
 sam substantiam à credentibus sumendam. Et conse-
 quenter. Spiritus est (inquit) qui viuificat, caro nō p-
 dest quicq̄. Carnem dicit quicq̄ non pdesse illo mo-
 do, sicut infideles intelligebant, alioquin vitam præ-
 bet, sicut à fidelibus per mysterium sumitur. Et hoc
 quare, ipse manifestat, cum dicit: Spiritus est qui viu-
 ficat. In hoc itaq; mysterio corporis & sanguinis spi-
 ritualis est operatio, quæ vitam præstat, sine cuius o-
 peratione mysteria illa nihil profunt. Quā corpus qui-
 dem pascere possunt, sed animā pascere non possunt.
 Hic iam suboritur quæstio, quam plurimi proponē-
 tes loquuntur non in figura, seu in veritate ista fie-
 ri. Quod dicentes, sanctorum scriptis patrum con-
 traire comprobantur. Sanctus Augustinus doctor
 ecclesiæ præcipuus in lib. de doctrina Chriana tertio

Ioh. 6.

Ibidem

BERTRAM. DE CORP. ET

Ioh 6. taliter scribit. Nisi māducaueritis (inq̄ saluator) car-
nem filij hominis, & biberitis sanguinē eius, non ha-
bebitis vitam in vobis. Facinus vel flagitiū videtur iu-
bere. Figura ergo est p̄cipiens passioni dñi esse cōmu-
nicādum, & suauiter atq; vtiliter recōdendum in me-
moria quod pro nobis caro eius crucifixa & vulnera-
ta sit. Cernim⁹ q̄ doctor iste mysteria corporis & san-
guinis Ch̄ri, sub figura dicit à fidelibus celebrari: nā
carnem illius sanguinemq; eius sumere carnaliter, nō
religionis dicit esse, sed facinoris. De quibus fuerant
ibidem illi, qui in euangelio dicta domini non spiritualiter,
sed carnaliter intelligentes recesserunt ab eo, & iam
cum illo nō ibant. Item in epistola ad Bonifacium
episcopum scribens inter reliqua sic ait: Nempe saepe
ita loquimur, vt Pascha propinquante dicamus: cra-
stinam vel perendinam domini passionem, cum ille
ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi se-
mel illa passio facta sit. Nempe ipso die dominico di-
cimus: hodie dominus resurrexit, cum ex quo resur-
rexerit, tot anni transferint. Cur nemo tam ineptus
est, vt nos ita loquentes arguat esse mētitos, nisi quia
istos dies secundum illorū, quibus hęc gesta sunt, simi-
litudinem nuncupamus: vt dicatur ipse dies, qui non
est ipse, sed reuolutione temporis similis eius, & dicat̄
illo die fieri, propter sacramēti celebrationem, quod
non illo die, sed iam olim factum sit. Nonne semel im-
molatus est Christus in seipso: & tamen in sacramen-
to non solum per omnes Paschæ solennitates, sed o-
mni die populis immolatur. Hęc vtiq; mentitur qui
interrogatus, eum responderit immolari. Si enim sa-

SANGVINE DOMINI.

eramenta quandam similitudinem rerum earum, quæ
rum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramen-
ta non essent. Ex hac ipsa similitudine plerumque iam
ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum
quendam modum sacramentum corporis Christi
corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi
sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est. Cer-
nimus quod sanctus Augustinus aliud dicit sacramen-
ta, & aliud res, quarum sunt sacramenta. Corpus au-
tem in quo passus est Christus, & sanguis eius de late-
re qui fluxit, res sunt. Harum vero rerum mysteria di-
cit esse sacramenta corporis & sanguinis Christi, quæ
celebrantur ob memoriam dominicæ passionis, non
solum per omnes Paschæ solennitates singulis annis,
verum singulis in anno diebus. Et cum vnum sit cor-
pus dominicum in quo semel passus est, & vnus san-
guis qui pro salute mundi fusus est, attamen sacramen-
ta ipsarum rerum vocabula sumpserunt, vt dicantur
corpus & sanguis Christi, cum propter similitudinẽ
rerum quas innuunt sic appellentur, sicut Pascha &
resurrectio domini vocantur, quæ per singulos an-
nos celebrantur, cum semel in seipso passus sit, & re-
surrexit. Nec dies illi iam possunt reuocari, quoniam
preterierunt. Appellantur autem illorum vocabulo
dies, quibus memoria dominicæ passionis siue resur-
rectionis commemoratur, idcirco quod similitudinem il-
lorum habeant dies, quibus saluator semel passus est
& resurrexit. Vnde dicimus, hodie vel cras vel peren-
die domini pascha est vel resurrectio, cum dies illi quibus
hec gesta sunt multis iam annis preterierunt. Sic

BERTRAM. DE CORP. ET

etiam dicamus dominū immolari, quando passionis eius sacramenta celebrātur, cum semel pro salute mūdi sit immolatus in semetipso, sicut Apostolus ait:

1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquēs exemplum, vt sequamini vestigia eius. Non em̄ ait, quod q̄tidie in seipso patiatur. quod semel fecit. Exemplum autem nobis reliquit, quod in mysterio dominici corporis & sanguinis q̄tidie credentibus p̄sentatur, vt quis ad illud accesserit, nouerit se passionibus eius sociari debere, quarum imaginē in sacris mysteriis p̄stolatur, iuxta illud sapientiæ: Accessisti ad mensam

Pro. 23. potentis, diligēter attende quæ tibi sunt apposita, sciens quia talia te oportet p̄parare. Accedere ad mensam potentis, est diuini participē libaminis fieri. Consideratio vero appositorū, dominici corporis & sanguinis est intelligētia. Quibus quisquis participat aduertat se talia debere p̄parare, vt eius imitator existat commoriendo, cuius memoriam mortis non solum credendo, verum etiam gustando confiteatur.

Heb. 7. Item beatus Paulus ad Hebræos: Talis enim decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollut⁹, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus: q̄ non habet necessitatem quemadmodum sacerdotes quotidie hostias offerre, prius pro suis delictis, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo dominus Iesus Christus. Quod semel fecit, nunc quotidie frequentat. Semel enim pro peccatis populi se obrulit, celebratur tamen hæc eadem oblatio singularis per fideles diebus, sed in mysterio, vt quod dominus Iesus Christus semel se offerens adimpleuit, hoc

SANGVINE DOMINI.

in eius passionis memoriã quotidie geratur per my-
steriorum celebrationem. Nec tamen falso dicitur q̄
in mysteriis illis domin⁹ vel immoletur vel patiatur:
quoniam illius mortis atq; passionis habent similitu-
dinem, quarum existunt repræsentationes. Vnde do-
minicum corpus & sanguis dominicus appellantur:
quoniam eius sumunt appellationem, cuius existunt
sacramentum. Hinc beatus Isidorus in libris Etymo-
logiarum sic ait: Sacrificium dictum, quasi sacrum
factum: quia prece mystica consecratur, in memori-
am dominicæ passionis. Vnde hoc eo iubente cor-
pus Christi & sanguinem dicimus, quod dum fit ex
fructibus terræ sanctificatur, & fit sacramentum, o-
perante inuisibiliter spiritu dei. Cuius panis & calicis
sacramentum, Græci *εὐχαριστία* dicunt, quod latine
bona gratia interpretatur. Et quid melius sanguinẽ
& corpore Christi: panis vero & vinum, ideo corpo-
ri & sanguini dñi comparantur, quia sicut visibilis hu-
ius panis viniq; substãtia exteriorẽ nutrit & inebriat
hominẽ, ita verbũ dei q̄ est panis viuus, participatiõẽ
sui, fidelium recreat mētes. Et iste doctor catholicus sa-
crũ illud dominicę passiois mysteriũ doceat agendũ in
memoriã, p̄ nobis dñicæ passionis. Hoc dicēs, oñdit
dominicã passionẽ semel esse factã, eius vero memo-
riam in sacris solennibus repræsentari. Vñ & panis qui
offeritur, ex fructibus terrę cũ sit assumptus, in Christi
corp⁹ dũ sanctificatur trãspõnitur, sicut & vinũ cum
ex vite defluerit, diuini tñ sanctificatiõẽ mysterij effi-
cit sanguis Chri, nõ quidẽ visibilis, sed (sicut ait p̄sens
doctor) operãte, inuisibiliter spũ sc̄to. Vñ & sanguis

BERTRAM. DE CORP. ET

& corpus Christi dicuntur: quia non quod exterius videntur, sed quod interius diuino spiritu operante facta sunt, accipiuntur. Et quia longe aliud per potentiam inuisibilem existunt, quam visibiliter appareat, discernit dum dicit panem & vinum ideo corpori & sanguini domini comparari: quia sicut visibilis panis & vini substantia exteriorem nutrit & inebriat hominem, ita verbum dei, qui est panis viuus, participatione sui, fidelium recreat mentes. Ista dicendo planissime confitetur, quod in sacramento corporis & sanguinis domini, quicquid exterius sumitur, ad corporis refectioem aptatur. Verbum autem dei, qui est panis inuisibilis, inuisibiliter in illo existens sacramento inuisibiliter participatione sui, fidelium mentes viuificando pascit. Hinc etiam idem doctor dicit. Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita sit, ut aliquid significare intelligatur, quod sancte accipiendum est: hæc dicendo ostendit omne sacramentum in diuinis rebus aliquid secreti continere, & aliud esse quod visibiliter appareat, aliud vero quod inuisibiliter sit accipiendum. Quæ sunt autem sacramenta fidelibus celebranda, consequenter ostendens ait: Sunt autem sacramenta, baptismus & chrisma, corpus & sanguis. Quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus diuina secretius salutem eorundem sacramentorum operatur. Unde & à secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur. & in sequentibus ait: Græce *μυστήριον* dicitur, quod secretam & reconditam habeat dispositionem. Quid istinc perdoceatur, nisi quod corpus & sanguis dñi pro-

SANGVINE DOMINI.

præerea mysteria dicuntur, q̄ secretam & reconditam habeant dispositionem: id est aliud sint quod exterius inuāt: & aliud q̄d interius inuisibiliter operentur. Hinc etiā & sacramēta uocitātur: q̄a tegumento corporaliū rerū virt⁹ diuina secretius salutē accipiētium fideliter dispēsāt. Ex his om̄ibus q̄ sunt hæctenus dicta, mōstratū est, q̄d corpus & sanguis Christi, q̄ fidelium ore in ecclesia percipiuntur, figuræ sint secundū speciem uisibilem. At uero secundū inuisibilem substantiam, id est, diuini potentiam uerbi, corpus & sanguis uere Christi existunt. Vnde secundum uisibilem creaturam corpus pascunt, iuxta uero potētioris uirtutem substantiæ mentes fidelium & pascunt & sanctificant. Iam nunc secundæ quæstionis propositum est inspicendum, & uidentum uerum ipsum corpus quod de Maria natum est & passum, mortuum & sepultum, quodq̄ ad dexteram patris consideat, sit q̄d ore fidelium per sacramentorum mysterium in ecclesia quotidie sumitur. Percontemur quid ex hoc sanctus Ambrosius sentiat. Ait namq̄ in primo sacramentorum libro: Reuera mirabile est q̄ manna deus plerēt patribus, & quotidiano cæli pascebantur alimento. Vnde dictum est. Panem angelorum māducauit Psal. 79. homo. Sed tamen panem illum qui manducauerunt omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipis, iste panis uiuus qui descendit de cælo, uitæ æternæ substantiam subministrat: & quicumque hunc manducauerit, non morietur in æternum, & corpus Christi est. Vide secundum quod doctor iste corpus Christi dicat esse escam, quam fideles accipiunt in ec-

BERTRAM, DE CORP. ET

clesia. Ait namq; Iste panis viuus qui de caelo descendit, vitæ æternæ substantiam subministrat. Num secū- dum hoc quod videtur, quod corporaliter sumitur, quod dente premitur, quod fauce glutitur, quod receptaculo ventris suscipitur, æternæ vitæ substantiam subministrat: isto namq; modo, carnem pascit morituram, nec aliquam subministrat incorruptionem, neq; dici vere potest, vt quicumq; hunc manducauerit nō morietur in æternum. Et hoc em̄ quod sumit corpus, corruptibile est, nec ipsi corpori potest præstare ne moriatur in æternū: quoniam quod corruptioni subiacet, æternitatem præstare non valet. Est ergo in illo pane vita, quæ non oculis apparet corporeis, sed fidei contueur aspectu. Qui etiam panis viuus, qui descendit de caelo, existit: & de quo vere dicitur: quicumq; hunc māducauerit non morietur in æternum: & qui est corpus domini. Item in consequentibus, cū de omnipotente virtute Christi loqueretur, sic ait: Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt in id mutare quod non erāt: Non enim maius est nouas res dare, quàm mutare naturas. Dicit sanctus Ambrosius, in illo mysterio sanguinis & corporis Christi cōmutationē esse factā, & mirabiliter, quia diuinē: & ineffabiliter, quia incomprehensibile. Dicant qui nihil hic volunt secū- dum interius latētē virtutē accipere, sed totum qd apparet visibilit̄ æstimare, secū- dū quid sit hic cōmu- ratio facta: Nam secundum creaturarum substantiā, quod fuerunt ante consecrationem, hoc & postea cō- sistunt. Panis & vinum prius extitere, in qua etiam

Ioh. 6.

SANGVINE DOMINI.

specie iam consecrata, permanere videntur. Est ergo interius commutatum spiritus sancti potenti virtute, quod fides aspicit, animam pascit, aeternae vitae substantiam subministrat. Item in consequentibus: Quid hic queris naturae ordinē in Christi corpore, cū p̄ter naturā sit ipse dominus deus natus ex virgine? Hic etiam surgit auditor & dicit, corpus esse Christi quod cernitur, & sanguinem qui bibitur: nec quaerendum quomodo factum sit, sed tenendum, quod sic factum sit. Bene quidem sentire videris, sed si vim verborum diligenter inspexeris, corpus Christi quidem sanguinemq; fideliter credis, sed si perspiceres quia quod credis, nondum vides. Nam si videres, diceres video, non diceres credo corpus sanguinemq; esse Christi. Nunc autem quia fides totum quod quid illud totum est aspicit, & oculus carnis nihil apprehēdit, intelliget quod non in specie, sed in virtute corpus & sanguis CHRISTI existant quae cernuntur. Vnde dicit ordinem naturae non hic intuendū, sed Christi potentiam venerandam. Quae quicquid vult quomodo vult, in quodcūq; vult, & creat quod non erat, & creatum permutat in id, quod antea non fuerat. Subiungit idem autor. Vera utiq; caro Christi quae crucifixa est, quae sepulta est, vere ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat dominus IESVS: hoc est corpus meum. Quam diligenter, quam prudenter facta distinctio? De carne CHRISTI quae crucifixa est, quae sepulta est, idem, secundum quam Christus & crucifixus est, & sepultus, ait, vera itaque caro CHRISTI. At de illa quae sumitur in sacramento

BERTRAM. DE CORP. ET

dicit: Vere ergo carnis illius sacramentum est, distinguens sacramentum carnis à veritate carnis, quatinus in veritate carnis, quam sumpserat de virgine, diceret eum & crucifixum & sepultum. Quod vero nunc agitur in ecclesia mysterium, vere illius carnis, in qua crucifixus est, diceret esse sacramentum: patenter fideles instituens, quod illa caro secundum quam & crucifixus est Christus & sepultus, non sit mysterium sed veritas nature. Hæc vero caro quæ nunc similitudinem illius in mysterio continet, non sit specie caro sed sacramento: Siquidem in specie panis est, in sacramento verum Christi corpus, sicut ipse clamat dominus Iesus: Hoc est corpus meum. Item in consequentibus. Quid comedamus, quid bibamus, alibi tibi per prophetam spiritus sanctus expressit, dicens. Gustate & videte quoniam suavis est dominus, beatus vir qui sperat in eo. Num corporaliter gustat⁹ ille panis aut illud vinum bibitum, ostendit quam sit suavis dominus? Quicquid enim sapit corporale est, & fauces delectat. Nunquid dominum gustare, corporeum est aliquid sentire? Inuitat ergo spiritualis gustus saporem experiri, & in illo potu vel pane nihil corporaliter opinari, sed totum spiritualiter sentire: quoniam dominus spiritus est, & beatus vir qui sperat in eo. Item consequenter. In illo sacramento Christus est: quia corpus Christi est. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Quid apertius quid manifestius, quid diuinius? Ait enim. In illo sacramento Christus est. Non enim ait, ille panis & illud vinum Christus est, quod si diceret, Christum corruptibilem (quod absit) & mortalitati subiectum pos-

74
Matt. 26

Psal. 33

SANGVINE DOMINI.

caret. Quicquid enim in illa esca vel cernit vel gusta-
 tur corporaliter, corruptibilitati constat obnoxium
 esse. Addit, quia corpus Christi est. Insurgis & dicis. Ec-
 ce manifeste illum panē, & illum potum corpus esse
 Christi confitetur. Sed autē de quemadmodum subiu-
 gitur. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Nō
 igitur sensum carnis adhibeas. Nihil enim secundum
 eum hic decernitur. Est quidem corpus Christi, sed
 non corporale, sed spirituale. Est sanguis Christi, sed
 non corporalis, sed spiritualis. Nihil igitur hic corpo-
 raliter, sed spiritualiter sentiendum. Corpus Christi
 est, sed non corporaliter, & sanguis Christi est, sed nō
 corporaliter. Item consequenter: Vnde & Apосто-
 lus (inquit) de typo eius ait: Quia patres nostri escam 1. Cor. 10.
 spiritualem manducaverunt, & potum spiritualem
 biberunt. Corpus enim dei corpus spirituale est, cor-
 pus Christi corpus diuini est spiritus: quia spiritus,
 Christus est, vt legimus in Threnis: Spiritus ante faci-
 em nostram Christus dominus: Thren. 4
 Luculentissime san-
 guinis & corporis Christi mysterium, quemadmo-
 dum debeamus intelligere, docuit. Cum enim dixis-
 set patres nostros escam spiritualem manducasse, &
 potum spiritualem bibisse, cum tamen māna illud qd
 comederunt, & aquā quam biberunt corporea fuisse
 nemo est qui dubitet: adiungit de mysterio quod in
 ecclesia nunc agitur, definiens secundum quid corpus
 sit Christi. Corpus em̄ dei (inquiēs) corp⁹ est spiritu-
 ale. Deus utiq; Christus, & corpus quod sumpsit de
 Maria virgine, quod passum, quod sepultū est, quod
 resurrexit, corpus utiq; verum fuit, idem quod visibi-

BERTRAM DE CORP. ET

le. atque palpabile manebat. At vero corpus quod
 mysterium dei dicitur, non est corporale sed spiritua-
 le. Quod si spirituale, iam non visibile neque palpabi-
 le. Hinc beatus Ambrosius subiungit. Corpus inqui-
 ens Christi, corpus est diuini spiritus. Diuinus autem
 spiritus, nihil corporeum, nihil corruptibile, nihil pal-
 pabile quod sit existit. At hoc corpus quod in ecclesia
 celebratur, secundum visibilem speciem & corrupti-
 bile est & palpabile. Quomodo ergo diuini spiritus
 corpus esse dicitur? Secundum hoc utique quod spirituale
 est. i. secundum quod inuisibile consistit, & impalpabile
 ac per hoc incorruptibile. Hinc in consequentibus. Quia
 Threno 4 spūs Chr̄s, vt legim⁹. Spūs ante faciē nr̄am Chr̄s dñs.
 Patent ostendit secundū qđ habeatur corpus Chr̄i, vi
 delictet sedm̄ id qđ sit in eo spūs Chr̄i id ē diuini potē-
 tia verbi, quę non solū animā pascit, verū etiā purgat.
 Prop̄ qđ ip̄e dicit author cōsequent̄. Deniq; cor nr̄m
 esca ista cōfirmat, & potus iste lētificat cor hoīs, vt p̄-
 pheta cōmemorauit. Nū esca corporalis cor hoīs cō-
 firmat, & pot⁹ corporeus lētificat cor hoīs: Sed vt oñ-
 deret q̄ esca, vel qui potus sint de quibus loquitur, ad-
 didit signanter, esca ista, vel potus iste. Quę ista vel q̄
 iste: Corpus nimirum Christi, corpus diuini spiritus,
 & (vt apertius inculcetur) spiritus Christus, de q̄ legit:
 Spūs ante faciē nostrā Christus dñs. Quibus omni-
 bus euidenter oñditur, nihil in esca ista, nihil in potu isto
 corporaliter sentiendū, sed totū spiritualiter attendē-
 dū. Non em̄ anima quę corde hominis p̄sentiloco si-
 gnificat, vel esca corporea, vel potu corporeo pascit,
 sed verbo dei nutritur ac vegetatur. Qđ apertius in

SANGVINE DOMINI.

libro. 5. sacramentoꝝ doctor idē affirmat. Nō iste panis est inquit qui vadit in corpus, sed ille panis vitę æternę, qui animę nostrę substantiã subministrat. Et quia nō de cōmuni pane dixerit hoc sanctus Ambrosius, verū de pane corporis Christi, sequētia lectionis manifestissime declarant. Loquitur em̄ de pane quotidiano, quē credētes sibi postulāt dari, & idcirco subiungit: Si quotidianus est panis, cur post annū illum sumis, quē admodū Græci in oriente consuerunt? Accipe ergo quotidie quod quotidie tibi proffit, sic viue vt quotidie merearis accipere. Ergo manifestū de q̄ pane loquitur: de pane videlicet corporis Christi, qui non ex eo quod vadit in corpus, sed ex eo quod panis sit vitę æternę, animę nostrę substantiam fulcit. Huius doctissimi viri autoritate perdoceur, quod multa differētia separant corpus in q̄ passus est Christus, & sanguis quem pendens in cruce de latere suo profudit, & hoc corpus quod in mysterio passionis CHRISTI quotidie à fidelibus celebratur, & ille quoque sanguis qui fidelium ore sumitur, mysterium sit illius sanguinis quo totus redemptus est mundus. Iste nanque panis & iste potus non secundū quod videntur, corpus siue sanguis existunt Christi, sed secundum quod spiritualiter vitę substantiã subministrāt. Illud vero corpus in quo semel passus ē Chrs, nō aliã speciem præferbat q̄ in qua cōsistebat. Hoc em̄ erat vere quod videbatur, quod tangebatur, quod crucifigebatur, quod sepeliebatur. Similiter sanguis illius de latere manans, non aliud apparebat exterius, & aliud interi⁹ obuelabat. Verus itaq; sanguis de vero corpe

BERTARM. DE CORP. ET

profluebat, ast nunc sanguis Christi quem credentes
ebibunt, & corpus quod comedunt, aliud sunt in spe-
cie, & aliud in significatione. Aliud quod pascunt cor-
pus esca corporea, & aliud quod faginant mentes æ-
ternæ vitæ substantia. De qua re Beatus Hierony-
mus in commentario epistolæ Pauli ad Ephesios ita
scribit: Dupliciter sanguis Christi & caro intelligi-
tur: Vel spiritualis illa atq; diuina de qua ipse dicit:

1^{oh}. 6. Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est po-
tus: vel caro quæ crucifixa est, & sanguis qui militis
effusus est lancea. Non parua doctor iste differentia
corporis & sanguinis Christi fecit distinctionē. Nan-
que dum carnem vel sanguinem quæ quotidie sumū-
tur à fidelibus spiritualia dicit esse (at vero caro quæ
crucifixa est & sanguis qui militis effusus est lancea,
non spiritualia esse dicuntur neq; diuina) patēter insi-
nuat quod rātum inter se differunt, quātum differūt
spiritualia & corporalia, visibilia & inuisibilia, diuina
atq; humana, & quod à se differunt, non idem sunt.
Differunt autem caro spiritualis quæ fidelium ore su-
mitur, & sanguis spiritualis, qui quotidie credentibus
potāndus exhibet, à carne quæ crucifixa est & sanguine quæ
militis effusus est lancea, sicut autoritas præsentis vi-
ri testificat. Non idē igit sunt. Illa nanq; caro quæ cru-
cifixa est, de virginis carne facta est, ossibus & neruis
compacta, & humanorum membrorum liniamen-
tis distincta, rationalis animæ spiritu viuificata in p-
priam vitam, & congruentes motus. At vero ca-
ro spiritualis quæ populū credentem spūaliter pascit
secundū speciem quam gerit exterius frumētī granis

SANGVINE DOMINI.

manu artificis consistit, nullis neruis ossibusq; cōpacta, nulla membrorū varietate distincta, nulla rationali substantia vegetata, nullos proprios potēs motū exercere. Quicquidē in ea vite præbet substantiam spiritualis est potentia, & inuisibilis efficientia diuinę virtutis. Atq; aliud longe cōsistit secūdu quod exterius conspicitur, atq; aliud secūdu quod in mysterio creditur. Porro caro Christi quæ crucifixa est, nō aliud exterius q̄ quod interius erat, ostēdebat: quæ vera caro veri hominis existeret, corpus utiq; verū in veri corporis specie consistēs: Considerandū quoque q̄ in pane illo non solum corpus Christi, verum corpus etiam in eum credentis populi figuretur, unde multis frumenti granis conficitur: quia corpus populi credētis multis per verbum Christi fidelibus augmentatur. Quæ de re sicut mysterio panis ille Christi corpus accipitur, sic etiam in mysterio mēbra populi credentis in Christū intimātur. Et sicut non corporaliter, sed spiritualiter panis ille credentium corpus dicitur, sic quoq; Christi corpus nō corporaliter, sed spiritualiter necesse est intelligatur. Sic & in vino qui sanguis Christi dicitur, aqua misceri iubetur, nec vnum sine altero permittitur offerri. Quia nec populus sine Christo, nec Christus sine populo, sicut nec caput sine corpore, vel corpus sine capite valet existere. Aqua deniq; in illo sacramento, populi gestat imaginem. Igitur si vinum illud sanctificatum per ministrorum officium in Christi sanguinē corporaliter conuertitur, aqua quoq; quæ pariter admixta ē, in sanguinem populi credentis necesse est corporaliter conuer

BERTRAM. DE CORP. ET

tatur: Vbi namq; vna sanctificatio est, vna consequenter operatio, & vbi par ratio, par quoq; cōsequitur mysterium. At videamus in aqua secundum corpus nihil esse conuersum, consequenter ergo & in vino nihil corporaliter ostensum. Accipitur spiritualiter quicquid in aqua de populi corpore significatur. Accipiat ergo necesse est spiritualiter, quicquid in vino de CHRISTI sanguine intimatur. Item: Quæ à se differunt, idem non sunt. Corpus Christi quod mortuum est & resurrexit & immortale factum, iam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur, æternum est, nec iam passibile. Hoc autem quod in ecclesia celebratur temporale est non æternum, corruptibile est, non incorruptum, in via est, non in patria. Differunt igitur à se, quapropter non sunt idem, quod si non sunt idem, quomodo verum corpus CHRISTI dicitur, & verus sanguis? Si enim corpus Christi est, & hoc dicitur vere: quia corpus Christi est, in veritate corpus Christi est: & si in veritate corpus Christi est, & corpus Christi incorruptibile est, & impassibile est ac per hoc æternum. Hoc igitur corpus Christi quod agitur in ecclesia, necesse est vt incorruptibile sit & æternum. Sed negari non potest corrupti quod per partes commutatum dispartitur ad sumendum, & dentibus commolitur in corpus traicitur. Sed aliud est quod exterius geritur, aliud vero quod per fidem creditur. Ad sensum quod pertinet corporis corruptibile est, quod fides vero credit, incorruptibile. Exterius igitur quod apparet non est ipsa res sed imago rei, mente vero

SANGVINE DOMINI.

quod sentitur & intelligitur veritas rei. Hinc Beatus Augustinus in euangelium Iohannis expositione dum de corpore CHRISTI loqueretur & sanguine sic ait: Manducauit & Moyses manna, manducauit & Aaron, manducauit & Phinees, māducauerunt ibi multi qui Deo placuerunt & mortui non sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibum, sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Item in posterioribus. Hic est panis qui de cælo descendit. Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare dei. Sacramenta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, in re quæ significatur paria sunt. Apostolum Paulum audi: Nolo vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moysē baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eadem escam spirituale mādūcauerunt, & oēs eundē potū spiritalē biberunt. Spirituale vtiq; eandem, nam corporalem alteram. Quia illi manna, nos aliud. Spirituale vero quam nos. Et adiungit: Et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, quod tamen hoc idem significaret virtute spiritali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant inquit de spiritali sequenti petra. Petra autem erat Christus. Inde panis, vnde potus. Petra Christus in signum, verus Christus in verbo & in carne. Item: Hic est panis de cælo descēdens, vt si qs ex ipso mādu

1. Cor. 10.

Ibidem.

BERTRAM. DE CORP. ET

cauerit nō moriatur, sed quod perinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum. Qui manducat intus non foris. Qui manducat in corde, non qui præmit dente. Item in posterio rib⁹ verba saluatoris introducens ita dicit: Hoc vos scandalizat, quia dixi, carnem meam do vobis manducare, & sanguinem meum bibere? Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius. Quid est hoc? Hinc soluit quod illos mouerat, hinc aperuit vnde fuerant scandalizati. Illi enim putabant cum erogaturum corpus suum. Ille autem dixit se ascensurū in celū, vtiq; integrū. Cum videritis filiū hominis ascendentem vbi erat prius: certe vel tunc videbitis: quia nō eo modo quō putatis erogat corpus suum: certe vel tunc intelligetis quia gratia eius non consumitur moribus. Et ait: Spiritus est qui viuificat, caro non prodest. Et pluribus interpositis, rursus adiicit: Quisquis autē (inquit Apłs) spiritum Christi non habet, hic non est eius. Spiritus ergo est qui viuificat, caro autē non prodest quicq;. Verba quę ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Quid est spiritus & vita sunt? spiritualiter intelligenda sunt. Intellexisti spiritualiter spiritus & vita sunt. Intellexisti carnaliter, etiam sic illa spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt. Huius auro ritate doctoris verba domini tractantis de sacramento sui corporis & sanguinis manifeste docemur, & illa verba domini spiritualiter, & non carnaliter intelligenda sunt. Sicut ipse ait: Verba quę ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Verba vtiq; de sua carne manducanda, & de suo sanguine bibendo. Inde enim

Ioh. 6.

Ibidem.

1. Cor. 3.

Ioh. 6.

SANGVINE DOMINI.

Idquebatur vnde discipuli fuerant scandalizati. Ergo
vt non scandalizarentur, reuocat eos diuinus magi-
ster de carne ad spiritum, de corporea visione ad in-
telligentiam inuisibilem. Videmus ergo, esca illa cor-
poris domini, & potus ille sanguinis eius, secundum
quid vere corpus eius, & vere sanguis eius existunt.

Videlicet secundum quod spiritus & vita sunt. Item:
Quæ idem sunt, vna definitione comprehenduntur.

De vero corpore Christi dicitur quod sit verus deus
& verus homo. Deus qui ex patre deo ante secula na-
tus, homo qui in fine seculi ex Maria virgine genitus.

Hæc aut dum de corpore Christi quod in ecclesia per
mysterium geritur dici non possunt, secundum quæ-
dam modum corpus Christi esse cognoscitur. Et mo-
dus iste in figura est & imagine, vt veritas res ipsa sen-
tiatur. In orationibus quæ post mysterium sangui-
nis corporisq; Christi dicuntur, & à populo responde-
tur amen, sic sacerdotis voce dicitur: Pignus æternæ
vitæ capientes humiliter imploramus, vt quod ima-
gine contingimus sacramenti, manifesta participati-
one sumamus. Et pignus enim & imago alterius rei
sunt, id est, non ad se, sed ad aliud aspiciunt. Pignus em̄
illius rei est pro qua donatur. Imago illius cuius simi-
litudinem ostendit. Significant enim ista rem cuius
sunt, non manifeste ostendunt. Quod cum ita est, appa-
ret quod hoc corpus & sanguis pignus & imago rei
sunt futuræ, vt quod nunc per similitudinem ostendi-
tur, in futuro per manifestationem reueletur. Quod
si nunc significant, in futuro aut patefacient, aliud est
quod nunc geritur, aliud quod in futuro manifesta-

BERTRAM DE CORP. ET

bitur. Qua de re & corp^o Christi & sanguis est, quod ecclesia celebrat sed tanq̄ pignus, tanq̄ imago. Veritas vero erit, cū iā nec pignus, nec imago, sed ipſus rei veritas apparebit. Item alibi: Perficiant in nobis dñe quesumus tua sacramenta quod continent, vt quæ nunc specie gerimus, reā veritate capiamus. Dicit q̄ in specie gerantur ista in veritate, id est, per similitudinem, non per ipſius rei manifestationem. Differunt aut̄ à se species & veritas. Quapropter corpus & sanguis, quod in ecclesia geritur, differt ab illo corpore & sanguine, quod in Christi corpore per resurrectionem, iam glorificatū cognoscitur. Et hoc corpus pignus est & species, illud vero ipsa veritas. Hoc em̄ geritur, donec ad illud perueniatur. Vbi vero ad illud peruentum fuerit, hoc remouebitur. Apparet itaque quod multa intra se differentia separantur, quantum est inter pignus & eam rem pro qua pignus traditur: & quantum inter imaginem, & rem cuius est imago: & quantum intra speciem & veritatem. Videmus itaq; muta differentia separari mysterium sanguinis & corporis Christi quod nunc à fidelibus sumitur in ecclesia, & illud quod natum est de Maria virgine, qđ passum, quod sepultum, quod resurrexit, quod celos ascendit, quod ad dexteram patris sedet. Hoc nanq; quod agitur in via, spiritualiter est accipiendum. Quia fides quod non videt credit, & spiritualiter pascit animam & lætificat cor, & vitam præbet æternam, & incorruptionem: dum non attenditur quod corpus pascit, quod dente premitur, quod per partes

SANGVINE DOMINI.

comminuitur, sed quod in fide spiritualiter accipitur. At vero corpus illud in quo passus est & resurrexit **CHRISTVS**, proprium eius corpus existit, de virginis Mariæ corpore sumptum, palpabile, seu visibile etiam post resurrectionem, sicut ipse discipulis ait: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum. Luc. 24. Palpate & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Audiamus etiam quid beatus Fulgentius in libello de fide dicat: Firmissime tene, & nullatenus dubites ipsum unigenitum deum verbum carne factum, se pro nobis obtulisse sacrificium, & hostiam deo in odorem suauitatis. Cui cum patre & spiritu sancto à Patriarchis, à Prophetis & sacerdotibus tempore veteris testamenti animalia sacrificabantur, & cui nunc idem tempore noui testamenti, cum patre & spiritu sancto, cum quibus illi est vna diuinitas, sacrificium panis & vini, in fide & charitate, sancta catholica ecclesia per vniuersum orbem terrarum offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis significatio fuit carnis **CHRISTI** quam pro peccatis nostris & ipse sine peccato fuerat oblaturus, & sanguis quem erat effusus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratio est carnis **CHRISTI** quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem deus effudit. De quo beatus Paulus apostolus dicit in Actibus apostolorum capite vigesimo: Attendite vobis & vniuerso

BERTRAM. DE CORP. ET

gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos re-
 gere ecclesiam dei, quam acquisiuit sanguine suo. In il-
 lis ergo sacrificiis quid nobis esset donandum, figu-
 rate significabatur. In hoc autem sacrificio quid iam
 nobis donatum sit, euidenter ostenditur. Dicens q̄ in
 illis sacrificiis quid nobis esset donandum significa-
 batur, in isto vero sacrificio quid sit donatum com-
 memoretur, patenter innuit, quod sicut illa figuram
 habuere futurorum, sic & sacrificium figura sit præ-
 teritorum. Quibus dictis quanta differentia sit inter
 corpus in quo passus est Christus, & hoc corp⁹ quod
 pro eius passionis cōmemoratione siue mortis sit, e-
 uidentissime declarauit. Illud nanq; proprium & vere
 nihil habens in se vel mysticum, vel figuratū: hoc ve-
 ro mysticū, aliud exterius per figurā ostentans, aliud
 interius per intellectum fidei representās. Ponamus
 adhuc vnum patris Augustini testimoniū, quod & di-
 ctorū fidem nostrorū astruat, & sermonis marginem
 ponat. In sermone quem fecit ad populū de sacramē-
 to altaris, sic inquit: Hoc quod videtis in altari dei, iam
 trāsacta nocte vidistis, sed quid esset, quid sibi vellet,
 q̄ magnæ rei sacramentum contineret, nondum au-
 distis. Quod ergo videtis, panis est & calix, quod vo-
 bis etiam oculi vestri renuntiant: quod autem fides
 vestra postulat instruenda, panis est corpus Chri, ca-
 lix ē sanguis Christi. Breuiter quidem hoc dictum est
 quod fide forte sufficiat, sed fides instructionem desi-
 derat. Dicit em̄ Propheta: Nisi credideritis, non intelli-
 getis. Potestis ergo dicere mihi, præcepisti vt creda-
 mus, ex pone vt intelligamus, Potest em̄ animo cuius

SANGVINE DOMINI.

piam cogitatio talis oboriri. Dominus noster Iesus
 Christus nouimus vnde acceperit carnem, de virgine
 scilicet Maria, infans lactatus est, nutritus est, creuit,
 ad iuuenilem ætatem perductus est, à Iudæis persecu-
 tionem passus est, ligno suspensus est, interfectus est,
 de ligno depositus est, sepultus est, tertio die resurre-
 xit, quo die voluit in celum ascendit, illic leuauit cor-
 pus suum, inde venturus est iudicare viuos & mortuo-
 os, ibi est modo sedens ad dexteram patris. Quomo-
 do corpus eius? & calix vel quod habet calix, quõ eius
 est sanguis? Ista fratres ideo dicuntur sacramenta, quia
 in eis aliud videtur & aliud intelligitur: quod videtur
 speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructũ
 habet spirituaalem. Ista venerabilis autor dicēs, instruit
 nos quid de proprio corpore domini, quod de Ma-
 ria natum, & nũc ad dexteram patris sedet, & in quo
 venturus est iudicare viuos & mortuos, & quid de
 isto quod super altare ponitur, & populo participa-
 tur, sentire debeamus. Illud integrũ est, neq; vlla secti-
 one diuiditur, nec vllis figuris obuelatur. Hoc vero
 quod supra mensam domini continetur, & figura est,
 quia sacramentum est: & exterius quod videtur speciẽ
 habet corpoream, quã pascit corpus: interius vero quod
 intelligitur, fructum habet spirituaalem, qui viuificat
 animam. Et de hoc mystico corpore volens aliquid
 apertius & manifestius loqui, sic dicit in consequenti-
 bus: Corpus ergo Chri si vultis intelligere, Aposto-
 lum audite dicentem: Vos estis corpus Christi & mē-
 bra: Si ergo estis corpus Christi & membra, mysteriũ
 vestrum in mensa domini positum est, mysteriũ

1. Cor. 10.

BERTRAM DE CORP. ET

domini accipitis. Ad id quod estis, amen respondetis,
 & respondendo subscribitis. Audis ergo corpus Christi,
 & respondes amen: Esto membrum corporis Christi,
 ut verum sit amen. Quare ergo in pane? Nihil
 hic de nostro afferamus, ipsum Apostolum dicentem
 audiamus, cum de isto sacramento loqueretur ait:
 Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Et reliqua:
 Sanctus Augustinus satis nos instruit, & sicut in pane
 super altare positum corpus Christi signatur, sic etiam
 & corpus accipientis populi: ut euidenter ostendat,
 quod corpus Christi proprium illud existat, in quo
 natus de virgine, in quo lactatus, in quo passus, in
 quo mortuus, in quo sepultus, in quo resurrexit, in quo
 caelos ascendit, in quo patris ad dexteram sedet, in quo
 venturus est ad iudicium. Hoc autem quod supra mensam
 dominicam positum est, mysterium continet illius,
 sicut etiam identidem mysterium continet corporis
 populi credentis, Apostolo testante: Vnus panis, vnum
 corpus, multi sumus in Christo. Animaduerrat clarissime
 princeps sapientia vestra, quod positus sanctarum
 scripturarum testimoniis, & sanctorum patrum dictis
 euidentissime monstratum est, quod panis qui corpus
 Christi, & calix qui sanguis Christi appellatur, figura sit
 quia mysterium: & quod non parua differentia sit inter
 corpus quod per mysterium existit, & corpus quod
 passum est, & sepultum, & resurrexit. Qui hoc proprium
 saluatoris corpus existit, nec in eo vel aliquam figuram,
 vel aliquam significatio, sed ipsa rei manifestatio cognoscitur,
 & ipsius visionem credentes desiderant: quoniam
 quoniam ipsum est caput nostrum, & ipso viso satiabitur

1. Cor. 10.

SANGVINE DOMINI.

desiderium nostrum. Quoniam ipse & pater vnum
 sunt, non secundum quod corpus habet saluator, sed
 secundum plenitudinem diuinitatis, quæ habitat in
 homine CHRISTO. At in isto quod per mysteriũ
 geritur, figura est non solum proprii corporis Chri-
 sti, verum etiam credentis in Christum populi. Vtri-
 usq; nãq; corporis, id est, & Christi quod passum est
 & resurrexit, & populi in Christo per baprisimum re-
 nati atq; de mortuis viuificati, figuram gestat. Adda-
 mus etiam q̄ iste panis & calix, qui corpus & sanguis
 Chri nominatur, memoriam repræsentat dominicæ
 passionis, siue mortis, quemadmodũ ipse in euange-
 lio dixit: Hoc facite in meam commemorationem. Mat. 26;
 Quod exponens apostolus Paulus ait: Quotiescun-
 que manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, 1. Cor. 11;
 mortem domini annuntiabitis donec veniat. Doce-
 mur à saluatore, nec non à sancto Paulo apostolo, q̄
 iste panis & iste sanguis qui super altare ponitur, in fi-
 guram siue memoriam dominicæ mortis ponatur,
 vt quod gestum est in præterito, presenti reuocet me-
 moriæ: vt illius passionis memores effecti, per eam ef-
 ficiamur diuini muneris consortes, per quam sumus
 à morte liberati. Cognoscentes quod vbi perueneri-
 mus ad visionẽ Christi, talibus non opus habebimus
 instrumentis, quibus admoneamur quid pro nobis
 immensa benignitas sustinuerit. Qm̄ ipsum facie ad
 faciem contemplantes, non per exteriorem tempora-
 lium rerum admonitionem cõmonebimur, sed per
 ipsius contemplationẽ veritatis aspiciemus, quemad-
 modum nostrę salutis auctori gratias agere debeam⁹

BERTRAM. DE CORP. ET

Nec ideo quoniam ista dicimus putetur in mysterio
sacramenti, corpus domini vel sanguinem ipsius nō
à fidelibus sumi, qñ fides non quod oculis videt, sed
quod credit accipit: Qm̄ spiritualis est esca, & spūalis
potus, spiritualiter animā pascens, & æternæ satieta-
tis vitam tribuens, sicut ipse saluator mysterium hoc
10h.6. cōmendans loquitur: Spiritus est qui uiuificat, nam
caro nihil, pdest. Imperio uestræ magnitudinis pare-
re cupiētes, præsumpsi paruus rebus de non minimis
disputare: non sequentes estimationis nostræ præ-
sumptionem, sed maiorum intuentes autoritatem, q̄
si probaueritis catholice dicta, uestræ meritis fidei
depurate: Quæ deposita regalis magnificentiæ
gloria non erubuit ab humili quærere re-
sponsum veritatis. Sin aut minus pla-
cuerint, id nostræ deputetur insipi-
entia. Quæ quod optauit, mi-
nus efficaciter voluit
explicare.

**Bertrami de corpore & sanguine
domini liber explicit.**